

AKADEMİK TARİH VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Academic Journal of History and Idea

Research Article

Received: 08.12.2025

Accepted: 15.02.2026

Hale Torun*

<https://orcid.org/0000-0002-4406-8272>

SESSİZLİĞİN GRAMERİNDE FİLİSTİN VE MAHMUD DERVİŞ'İN SESSİZ BEKLEYİŞİ**

Palestine in the Grammar of Silence and Mahmoud Darwish's Silent Waiting

Öz

Filistinli şair Mahmud Derviş, küçük yaşta sürgün deneyimiyle karşılaşmış ve yaşamı boyunca göç, ayrılık ve yerinden edilme temalarını şiirinin merkezine yerleştirmiştir. Bu çalışma, Derviş'in Gazze için Sessizlik ve Alışlagelmiş Hüznün Günlüğü adlı eserlerinden hareketle Gazze halkının maruz kaldığı yıkım ve bu yıkım karşısındaki vakur direniş biçimlerini incelemektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi, Ludwig Wittgenstein'in "Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı" önermesine dayanan sessizlik anlayışı üzerine kurulmuştur. Nitel bir yaklaşım benimseyen çalışma, yorumsamacı (hermeneutik) analiz yöntemi aracılığıyla Derviş'in şiirsel dili ile Gazze'de yaşanan güncel trajediyi kavramsal düzlemde birlikte değerlendirmektedir. Wittgenstein'a göre dil, etik, estetik ve metafizik deneyimleri ifade etmede yetersiz kaldığında sessizlik anlamın taşıyıcısı hâline gelir. Bu bağlamda Gazze'de yaşanan şiddet ve yıkım, dile getirilemeyen acıların belirginleştiği, sessizlikle örülmüş kolektif bir bekleyiş deneyimine dönüşmektedir. Sonuç olarak çalışma, Derviş'in edebî tanıklığı ile Gazze'nin güncel direnişini "sessizliğin grameri" kavramı üzerinden karşılaştırarak, sessizliğin edilgen bir susuş değil, etik ve politik bir varoluş biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, sessizlik, Wittgenstein, Mahmud Derviş

Abstract

The Palestinian poet Mahmoud Darwish encountered exile at an early age and, throughout his life, placed themes of migration, separation, and displacement at the center of his poetry. This study examines the destruction experienced by the people of Gaza and their dignified stance in the face of this devastation, drawing on Darwish's works *Silence for Gaza* and *A Diary of Ordinary Grief*. The theoretical framework of the research is constructed upon Ludwig Wittgenstein's notion of silence, grounded in the proposition, "Whereof one cannot speak, thereof one must be silent." Adopting a qualitative approach, the study employs a hermeneutic method of analysis to subject Darwish's poetic language and the contemporary tragedy of Gaza to a conceptual interpretation. According to Wittgenstein, when language proves insufficient to convey ethical, aesthetic, and metaphysical experiences, silence assumes the role of meaning. In this context, the violence and destruction in Gaza transform into a collective experience of waiting shaped by silence, in which inexpressible suffering becomes manifest. Consequently, the study compares Darwish's literary testimony with Gaza's contemporary resistance through the concept of the "grammar of silence," demonstrating that silence is not a passive muteness but an ethical and political mode of existence.

*Associate Professor, PhD, Istanbul Aydın University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Türkiye, haletorun@aydin.edu.tr

** Citation: Torun, H. (2026). Sessizliğin Gramerinde Filistin ve Mahmud Derviş'in Sessiz Bekleyişi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 13(1), 1-11.

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, shared, adapted, and translated in any medium or format for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given to the author(s) and the journal. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s). The journal's editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse must be directed to the journal's editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

Keywords: *Palestine, Gaza, silence, Wittgenstein, Mahmoud Darwish*

Giriş

Bir savaşın arkasından gelen, mutlak yıkımdır. Savaşa maruz kalan toplumlar karşılıklı yıkımlara uğrarlar; ancak soykırımlar tek yönlüdür ve burada savaşan değil, yok edilen taraf üzerinden bir değerlendirme yapılmalıdır. 7 Ekim 2024 saldırıları ile başlayan süreç, askeri ve politik alanda çokça tartışılrsa da bu araştırmanın asıl amacı; taraflardan ziyade kurbanlara ve Gazze şehrinin durduğu yere odaklanmaktır. Bu durumu askeri ya da siyasi olarak açıklamak yerine yıllardır üzerinde akademi dünyasının, insan hakları savunucularının ve hümanist düşünen herkesin derinden hissettiği bir şehir olarak Gazze'nin içinde bulunduğu durumu tartışmak daha doğru olacaktır. Buna ek olarak bu çalışmada kentin işgalinin ve Gazze halkının yaşadıklarının açıklamasını yapmak amaçlanmaktadır. Çalışmada, Filistinli şair Mahmud Derviş'e ait olan ve 1973'te kaleme aldığı *Gazze için Sessizlik ve Alışlagelmış Hüzünün Günlüğü* başlıklı eserinde şiirsel sözler ve yapıttaki otobiyografik hikâyenin çerçevesinde ilettiği mesajlar baz alınmaktadır. Bu çalışma, Wittgenstein'in dilin sınırlarına dair önermelerini sadece felsefi bir tartışma olarak değil, aynı zamanda Gazze'de yaşanan insani krizin etik ve metafizik boyutlarını anlamlandırmak için kullanılan metodolojik bir anahtar olarak konumlandırır. Analiz süreci, metinlerin içerdiği sembolik anlamları derinlemesine inceleyen "hermeneutik yaklaşım" (yorum bilgisi) üzerine inşa edilmiştir. Bu doğrultuda çalışma; sessizliği söylenemeyen acının onurunu kapsayan 'etik', inanç ve tevekkülü içeren 'metafizik', görsel tanıklığın dili olan 'estetik' ve resmi söylemin bittiği noktada başlayan 'politik' bir eylem olarak dört temel düzlemde sistematize etmektedir. Yaşanan yıkım sonrasında ortaya çıkan Gazze'deki sessizlik, derinden etki bırakacak kadar yoğun bir gürültüdür. İletişim kanalları kesildikten sonraki yas sessizliği ve bombardıman sonrası gelen görüntüler bu gürültünün bir parçasıdır. Kadınların ve çocukların Lübnan'a doğru sürülürken duruşları ve bakışlarındaki ifadeler hem yas hem de direnişi temsil eder. Bu aktif bir politik eylemdir ve aynı zamanda varoluşsal bir direnişi simgeler. Wittgenstein için sessizlik anlam üreten bir "dil oyunu" ise, Gazze halkı bu iddiayı derinden temsil eder. Gazze halkı burada direnişin semantik bir temsilini yapmış, görünen ile gösterilen arasındaki derin uçuruma işaret etmiştir. *"Dile getirilemeyen vardır gene de. Bu kendisini gösterir, gizemli olandır o."* (Wittgenstein, 2013, s. 171).

Gazze direnişi günümüzde artık bir politik gramer haline gelmiştir. Jean-Luc Godard'ın *Müziğimiz* filmindeki röportajında Mahmud Derviş, bir topluluğun kendi öyküsünü kaleme alabilmesinin, tarihe ancak bu şekilde kalıcı bir miras bırakabilmesiyle eş değer olduğunu savunur (Godard, 2004, 36:31-41:33). Dil, Mahmud Derviş için bu dünyanın köprüsüdür. Şiir onun için sınırsız bir sessizlik duvarıdır. Hem çığlıktır hem başkaldırıdır. 1948 yılında ailesi ile birlikte Lübnan'a göç ettikten sonra yaşadığı tecrübeler ve 'Arap şoku' denilen duygu, onun direnişinin temelini oluşturmuştur. Yunus Çakır tarafından 1983 yılında *Varlık* dergisi için çevrilen bir

röportajda Mahmud Derviş, Arap toplumlarının kendi iç meselelerini çözme noktasında samimi bir tutum sergilediklerini; ancak Filistin meselesine karşı büyük bir kayıtsızlık içinde olduklarını vurgulamaktadır. Derviş'e göre bu devletler, asıl sorunlarını İsrail ile savaş maskesi ardına gizlemeye çalışsalar da her Arap vatandaşının tanık olduğu gerçek mücadele, Arap devletlerinin hem kendi halklarına hem de Filistinlilere karşı yürüttüğü baskıcı politikalar (Çakır, 1983). Mahmud Derviş, Jean-Luc Godard'ın 2004 yapımı *Müziğimiz* filminde konuk olarak yer aldığı sahnede, İsrailli gazeteci Judith Lerner ile gerçekleştirdiği röportaj üzerinden sarsıcı bir ontolojik sorgulama yapar. Şiir yazmanın hayatta kalma ve güç bulma noktasındaki vazgeçilmezliğini vurgulayan Derviş; zaferden ziyade yenilginin hakikatine ve ilhamın bu yenilgi içindeki varlığına dikkat çekerken, İsrail ile Filistin arasındaki ilişkiyi paradoksal bir düzlemde ele alır. Ona göre Filistin meselesi, İsrail'in varlığını ve gündemdeki yerini belirleyen temel bir etkidir; bu bağlamda Filistin, fiziksel bir gerçekliğin ötesinde, her iki tarafın da görünmeyen değerlerle savaştığı derin bir metaforu temsil etmektedir (Godard, 2004, 39:48). Tarihsel süreçte yaşanan büyük sürgünleri de bu perspektifle yorumlayan şair, 'Niye göç ettiler?' sorusuna verdiği yanıtta, göçün vatani boşaltmak değil, meseleyi bir soru haline getirmek olduğunu belirterek sürgün deneyimini entelektüel ve varoluşsal bir problematiğe dönüştürür (Torun, 2019). Bu varoluşsal sorgulamadan yola çıkan çalışma, disiplinlerarası bir yaklaşım benimseyerek metinlerarası bir köprü kurmakta; böylelikle şairin ontolojik sürgün deneyimi ile Gazze halkının kolektif travması arasındaki yapısal benzerlikleri çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Sessizliğin Kavramsal Düzlemleri ve Teorik Çerçeve

Bu çalışma, sessizliği basit bir akustik boşluk ya da retorik bir duraklama değil, Ludwig Wittgenstein'in felsefesinde temellenen ve dilin sınırları üzerinden şekillenen çok boyutlu bir fenomen olarak sistematize etmektedir. Wittgenstein'in 1918 yılında notlarını birleştirerek tamamladığı *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı erken dönem eserinde vurguladığı üzere, dünya vuku bulan olguların toplamıdır ve dilin temel işlevi bu olgusal gerçekliği önermeler aracılığıyla resmetmektir (Şahin, n.d.). Ancak Wittgenstein, dilin mantıksal yapısının dünya ile olan ilişkisini soruştururken, etik, estetik ve metafizik gibi alanların dilin semantik sınırlarının dışında kaldığını, dolayısıyla "söylenemez" alana ait olduklarını ileri sürerek konuşulamıyorsa susulsun! ilkesini dikkate almıştır. Bu felsefi zeminde sessizlik; Gazze halkının yaşadığı tarif edilemez ve dilin betimleme gücünü aşan acılar karşısındaki vakur duruşunda vücut bulan, söylenemeyen acının onurunu koruyan ahlaki bir kalkan ve Wittgenstein'in "etik olanın içeriden sınırlandırılması" olarak tanımladığı sessiz bir tanıklık biçimidir. Metafiziksel düzeyde bu sessizlik, kelimelere dökülemeyen mistik ve gizemli olanın kendini tezahür ettirdiği bir mecra olup, doğrudan inanç ve tevekkül dünyasıyla kesişerek tanrısal bir bağın dışavurumu haline gelir; nitekim Wittgenstein için de mistik olan, dilin sınırlarında kendisini gösteren bu "söylenemez" unsurlardır. Öte yandan, harabeler ve

dramatik ölümler üzerinden dünyaya yansıyan sessiz göstergeler, küresel bir vicdan ve dayanışma estetiği inşa ederken; Wittgenstein'in geç dönem felsefesinde *Felsefi Soruşturmalar* eseriyle geliştirdiği "yaşam biçimi" (*Lebensform*) ve "dil oyunları" kavramlarıyla paralel olarak, bu suskunluk aslında toplumsal bir etkinlik ve pratik bir deneyimden beslenen varoluşsal bir direnişi simgeler. Geç döneminde statik bir dil görüşünden dinamik bir işlevsellığe kayan Wittgenstein'a göre dil, sosyal bağlamda bir etkinliktir ve bir dili hayal etmek bir yaşam biçimini hayal etmek demektir. Bu bağlamda, Gazze'deki sessiz bekleyiş, verili dil oyunlarının kurallarına hapsolmuş resmi söylemlerin tıkandığı noktada başlayan aktif bir politik çılgıktır. Mahmud Derviş'in şiirlerinde olduğu gibi, bu sessizlik bir teslimiyet emaresi değil, tam aksine egemen anlatıların ötesine geçen, topluluğun ortak bakış açısı ve pratik deneyimlerinden doğan, hakikati dilin bittiği yerde "gösteren" ontolojik bir tavidir. Dilin sadece dünyadaki olguları açıklayan bir resimden ziyade bir araç olduğu ve yüzlerce farklı fonksiyona sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında, bu politik sessizlik, insan ihtiyaçlarının ve direnişinin somutlaşmış bir toplumsal etkinliği olarak okunmalıdır. Sonuç olarak, Wittgenstein'ın her iki dönem felsefesinin kesişiminde duran "sessizlik", Gazze örneğinde dilin yanlış kullanımıyla ortaya çıkan felsefi kargaşayı reddeden, söylemin bittiği yerde eylemin ve hakikatin başladığı etik-politik bir düzlemi temsil etmektedir.

Söylenemeyen Şeylerin Politikası

Gazze direnişi, uluslararası hukuk ve siyasal söylemin açıklamakta yetersiz kaldığı bir insani boyut ürettiği için, Wittgenstein'ın '*dilsel sınırların ötesindeki alanı*'na yerleşir; bu nedenle direnişin anlamı resmî söylemlerden çok, söylenemeyen etik hakikatin sessiz tanıklığında ortaya çıkar. Wittgenstein'a göre dil, dünyanın olgusal yapısını resmedebilir; fakat acı, adalet, onur ve zulüm gibi kavramların tam anlamını yansıtamaz. "*Dünyanın dışına çıkan bu değerlerle konuşmak, söylenemezi, anlamsız, mistik olanı söylemeye çalışmaktan, kısaca metafizik yapmaktan başka bir şey değildir*" (Soykan, 2002, s. 44).

Gazze'deki direniş, tam da bu nedenden dolayı ne kadar açıklanmaya çalışılsa da eksilerek çoğalmaktadır. Bölgedeki halkın bizzat kendisi sessizlikle ilgiyi daha da üstüne çeken ve yeryüzündeki hiçbir dille anlatılamayan bir etik politik gerçeklik haline dönüşmüştür. Çağdaş hafıza çalışmaları (memory studies) ve çatışma literatürü perspektifinden bakıldığında, Gazze'deki bu etik-politik gerçeklik, dijital mecralar aracılığıyla 'ikincil tanıklıklar' oluşturarak küresel bir vicdan estetiği inşa etmektedir. Bu da direniş ve mücadelenin dile sığdırılamayan boyutudur. Mahmud Derviş'in eseri *Gazze için Sessizlik ve Alışlagelmiş Hüznün Günlüğü* adlı eserine dönülecek olursa, orada yazılan metaforlar insanlara Gazze'yi ve Filistin'i kendi düş imgeleminde nasıl sorguladığını anlatabilir.

"Karmel Dağı'nın kucagındaki Akdeniz halklarını, bir araya getiren şölen, Tiberya gölünün doğuşu ile sona erdi. Orada bir göl var. Adını Ölüdeniz koymuşlar. Çünkü bu cennetin içinde bir şeyin ölmesi lazım ki, hayat

sıkıcı olmasın. Yukarı Celile nasıl ormanlarla dolup taşıyorsa, Kudüs de kayaların dilin özüne hükmettiğine dair apaçık bir kanıttır. Budur işte vatanım" (Derviş, 2009, s. 11).

Bu söz öbeği aslında hem Derviş'in radikalizmin ve köktencilikğin yok ettiği değerlere bir ağıt hem de dış etkilerden dolayı kaybolan şeylerin hiçbir yerde yeniden geri gelemeyeceğine dair hüznün sözleridir. Kayıp cennet kavramını kabul edemeyişi de bu yüzdendir.

"Bu tabiri kullanma! Der. Çünkü onu kabullenmek, şu anda geçerli olan Kanuni ve olgusal statüye teslim olmak anlamına gelir. Mutlak surette kayıp cennet ile Filistin'in bakış açısıyla kayıp sayılan cennetin arasında fark var. Mutlak surette kayıp cennet için ancak hasret duyarsın, kendini ona ait hissedip onun senin hakkın olduğunu bilirsin. Ama onun için artık savaşmazsın. Gitmiştir o. Oysa Filistin için bu kabul edilemez. Mücadele sürüyor- cennet kayıp değil. İşgal altındadır ve geri alınması da mümkün" (Derviş, 2009, s. 11).

Mahmud Derviş için bekleyiş cennete ulaşmak için değil, cenneti korumak için olmalıdır. Böylece radikal düşüncenin yücelttiği şehitliğin, salt cennete ulaşmak için değil aynı zamanda vatani korumak için de yapıldığını gösterir. Derviş'in kısa cümlelerinin yapısında oluşan sessizlik inşasında tümcelerini incelemek göstergebilimsel anlamda düz değişmeceleri ve ikonik işaretleri belirtir. Onun tümcelerindeki kısa beklemeler, insan nefesindeki duraklamaları işaret eder. Her duraklamasında direnişe devam eden bir kalp atışı gibi yükselir. Örnek bir şiirinde,

"Bir gün şair olacağım şu basiretimin emrinde. / Meczâdır dilim meczâ için. / Bu yüzden söyleyemiyorum veya işaret etmiyorum bir mekâna. / Mekandır benim günahım ve bahanem. Oradanım ben. "Bura"yı sızıyor adımlarımdan hayal gücüne... Olmuş olandanım ve olacak olandan. / Yaratıyor ve öldürüyor beni engin ve sonsuz boşluk / Bir gün ne istersem o olacağım." (Derviş, 2015, s. 19).

Bu dörtlüklerdeki kısa mekânsızlık ve dilsizlik, yıkım çağına tanık olmuş bir Filistinlinin aslında tam da sessizliğin gramerini yeniden yapılandırıldığını anlatmaktadır. Bu noktada çalışmada yola çıkılan Wittgenstein'in özellikle *Tractatus Logico-Philosophicus* ve *Felsefi Soruşturmalar* başlıklı eserlerinde belirttiği "söylenbilir olan" ile "söylenemez olan"ın ayrımı ile karşılaşılır. Bu esnada onun üzerine geliştirdiği dil anlayışının başka bir yönüyle benzerlik kurulabilir. Dil dünya ile tasvir edilebilir ama anlatılamaz. Her şey dile dökülemez. Wittgenstein (2006)'ın deyişiyle "Öz bizden gizlenir." (s. 62).

Bunun başka bir örneğini Filistinli bir İmam olan Mahmut Hasanat, Cuma hutbesi sırasında "37 bin şehit, 70 bin yaralı 2 milyon Filistinli, ümmeti uyandıramadıysa benim sözlerimin ne anlamı var? Kime ne söylemeliyim? Saflarınızı düzeltin, namazımızı kılalım." demiştir ("Filistinli İmamdaki 30 Saniyelik Ders", Aydınlık Gazetesi, 2024). Burada aslında Mahmut Hasanat tam da Ludwig Wittgenstein'in *Tractatus Logico-Philosophicus* başlıklı yapıtında vurguladığı biçimde "Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı." (Wittgenstein, 2013, s. 172). Yargısının karşılığını vermiştir. O halde sessizliğin grameri neyi söyleyemez ve Filistin'de ne söylenememiştir? Bu çalışmanın hipotezinde sessizliğin estetik duruşundan bahsedilmektedir. Şimdi o duruşun Wittgenstein'in bakışıyla bir de etik boyutuna

bakılması gerekmektedir. Ahlaki değerler, bu dünyanın bir gerekliliğidir ama olgusal birer durum değildir. Dolayısıyla dil onları resmedemez. Etik, sadece yaşanabilir; dile getirilmeye çalışıldığında da anlamını kaybeder.

İmam Hasanat'ın söyleminde de aslında etik değerlerin dünyevi olana çoktan karıştığı, Müslüman dünyasının bu değerleri çoktan kaybettiği durum göstergelenmektedir. Arka planda çalışan imaj ise yalnızca vurdum duymazlık gösterileni değildir. İşgalin yarattığı baskı, korku, kaygının daha çok işgal edilmeyen topraklarda yayılmaya başladığının göstergesidir. Çünkü kolektif korkunun toplumlar üzerinde donuklaştırma etkisi vardır. Müslümanların sessizliği donuklaşmış bir korku ve kaçış metaforudur.

Estetik ve Etik Bir Alan Olarak Mahmud Derviş'in ve Gazze'nin Sessizliğindeki Ortaklık

Filistin'de sessizliğin estetik kaygısı var mıdır? Estetik güzelliğin kendisi ile ilgilenmez. Alexander Baumgarten, *"Sanatın hem duyumsal olan ve hem de duygularla karışmış bulunan zihinsel tasarımlara dayandığını ve güzelliğin de basit ve aynı bir entelektüel düşünce olmayıp, derinlikli ve ayrıntılı bir kompleks olduğunu"* (Cevizci, 2005, s. 215) iddia etmiştir.

Burada Gazze'nin sessizliği sosyal medya ve zihinsel dünyada bir estetik alan yaratmıştır. Çalışmanın başında işaret edilen kadın ve çocukların göçlerdeki durumları, yalnızlık halleri, dramatik ölümleri, harabe durumları, açlık görüntüleri bir anlamda bütün sivil binaların okul, kilise, cami ve hastanelerin içinde canlı direniş gösteren görevlileri, verilen savaşın dünyaya sessiz göstergeleri olmuştur. Sosyal medya böylece kolektif bellekte yer etmiş geçmiş kıyımları ve sürgün hafızasını çalıştırarak hümanist dayanışmaları uyandırmıştır. Mahmut Derviş'in anılar ve bavullar arasında kalan vatan adlı bölümde belirttiği vatan nedir sorusuna *"Haritalar bu sorunun cevabını veremez. Doğum belgeleri artık eskisi gibi değil, sen ölene, tövbe eden yahut ihanet edene kadar da eskisi gibi olamayacak maalesef"* (Derviş, 2009, s. 27) dediği bir noktaya gelinmiştir. Çünkü Mahmut Derviş'in işaretlediği şekilde yurdundan sürgün bir adam için vatan duygusu insanın doğduğu yer olamaz. O evine dönüp geldiğinde vatani çoktan yok olmuştur. Artık *öleceğim yer burasıdır!* da diyemez. Doğumun ve ölümün mekanını kaybetmiş bir yeryüzü sürgünü olarak muhtemelen her iki yerin arasında bir yerlerde kaybolup ölecektir ve ölümünün nereye ait olacağını kimse bilmeyecektir. Bütün bunlar Mahmud Derviş'in göçebe sessizliğidir. Onun sessizliği dünyaya bir çığlıktır.

Sessizliğin Metafiziği: İnanç ve Vakarın Ontolojisi

Bu bölüm, Wittgenstein'in "söylenemeyen" olarak tanımladığı alanın Gazze özelinde nasıl bir inanç ve tevekkül diline dönüştüğünü metafiziksel bir düzlemde analiz eder. Metafizik kavramını Aristoteles öncelikle, *Neyin gerçekten var olduğu* sorusunu ortaya atarak ele alır. Metafizik felsefi bir yaklaşımdır, kendi konularını meydana getiren şey türlerinin nedenlerini ve ilk ilkelerini bulmaya çalışan diğer bilimlerin tersine, var olan her şeyin ilk ilke ve nedenlerini araştıran, var olmanın ne

anlama geldiğini göstermeye çalışan en genel ve temel bilimdir. *Aristoteles'te metafizik, var olanı var olmak bakımından ele alan, var olan bir şey olmanın ne anlama geldiğini araştıran bilimdir*" (Cevizci, 2005, s. 148).

Metafizik, açıklanabilir bir durum olmaktan çok inanma ve içinde bulunma halidir. Sessizlik kavramı, Wittgenstein'in yerleştirdiği söylenemeyen ve tarif edilemeyen bir alan olarak kabul edilirse, doğrudan tanrı, inanç ve tevekkül dünyası ile karşılaşılır. Ona göre sessizlik etik bir duruştur. Bu kavramlar metafiziksel alanda tarif edilemeyen açık alanlardır. Gazze için *derin sessizlik* alanı burasıdır. Gazze'de bunca zulüm ve soykırımın belki de en önemli karşılığı inançtır. Dolayısıyla soykırımın bedeli inanmakla ödenmektedir. Wittgenstein acıyı suskunlukla örter, çünkü başkasının çektiği acıyı anlamak mümkün değildir. Yan Değiniler başlıklı yapıtında şöyle bir etki yaratır.

"Alın yazılmışlık: Öyleyse, kişi yalnızca en korkunç acılar içindeyken yazmalı - o zaman bambaşka bir anlamı olur yazdıklarının. Ama, bu yüzden, bu yazılanı da kimse bir doğrudur diye alıntıl原因amamalı; meğerki bunu söylerken kendisi de acı çekiyor ola. - Bir kuram değildir ki bu. - Ya da: bir doğruysa, söylendiğinde, hemen ilk ağızda dile getiriliyormuş gibi görünen doğru değildir. Bir kuramdan çok, bir iç çekıştır, ya da bir haykırış" (Wittgenstein, 1999, s. 27).

Bu noktada hakikatin ve yazma eyleminin teorik bir zemin yerine etik bir acı deneyimi üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yazdığı dörtlüğe göre göre gerçek bir yazı, entelektüel bir çaba veya nesnel bir kuram değil, ancak en derin acı anlarında dışarı vurulan varoluşsal bir "iç çekiş" veya "haykırış" olduğunda anlam kazanır. Wittgenstein, bu tür bir acıdan doğan sözlerin başkaları tarafından kuru bir bilgiymiş gibi alıntılanmasına karşı çıkar; ona göre bir başkasının bu sözleri "doğru" kabul edip aktarabilmesi için, sözün kaynağındaki o sızıyı kendisinin de duyumsuyor olması gerekir. Dolayısıyla buradaki "doğru", akıl yürütmeye ulaşılan bir sonuç değil, sadece o acıyı paylaşanların idrak edebileceği, dile sığmayan derin bir duygusal tanıklıktır. İşte Gazze direnişinde kimsenin yazamadığı ve dile getiremediği işgaller süresince Müslümanlık bu noktada ciddi bir direniş kodlaması yaratmaktadır. Gazze'nin sessizce vakar içinde ölüme gidişi, şimdiye kadar dünyada negatif olarak yayılan Müslüman imajını da korumaya almıştır. Gazze halkının kendi aleminde çekildiği metafiziksel alan, ölümün temsidir. Aslında bu temsil bir anlamda bedenlerin silahlara karşı kullanılmasıdır. Dünya için bu çok korkutucu ve ürkütücü bir travmadır. Gazze, başlangıçta dünyanın diğer yerlerinde olan işgaller gibi bir yıkımlar serisi ile mücadele etmiştir. Savaş ilerledikçe şehrin eski tarihi gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Belki de kendisine karşı gelecek güçlerin hesaplamadığı kentin uygarlık dünyası içerisinde sessiz sedasız yeniden yükselmesine neden olmuştur. Her yer yıkılmıştır. Ancak şehir, bir hayalet olarak tekrar dirilmiştir. Bu yüzden coğrafyanın tarihinin ne kadar önemli olduğunu anlayacak bir bilgi hatırlatması yapılmalıdır. Bu nokta kadim bir yerleşim alanı olduğu için salt Müslümanlar değil, Hristiyan ve orada yaşayan Yahudiler için de bu kayıplar söz konusudur. Mahmud Derviş'in anlatılarında belirttiği gibi Gazze

direnişinin en önemli gücü bu bölge halkının ne uçağı ne silahı ne sihirli değneği ne de dünyanın her yerinde büyük elçiliklerinin olmamasıdır. Gazze, meditatif bir biçimde dünyayı bu sessiz küçük kentin içine çekmiştir. Buradaki inanç ve sığınma isteği ikonik bir hal aldığı için insanların içindeki yıkım ürpertisini 21. Yüzyılda yeniden uyandırmıştır. Aslında Gazze ve Kudüs bir planın parçasıdır. Bu yıkım arketipi daha önce Bosna-Hersek savaşında yaşanmıştır. Hale Torun (2019)'a göre: *"Bir kültürün ölümü, geleneksel mirasın yok oluşu, dilin ve onu ayakta tutacak fertlerin yok oluş süreçleri ile ilgilidir. Yıkımın göstergeleri daha çok doğum anına benzer ve her yıkılan uygarlık kendi içinde bir diğerinin kültürü ile doğar"* (s. 436). Bosna tüm dünyanın gözü önündeki ilk sınavdı. Avrupa'nın tam orta yerinde, modern zamanda bir işgal yaşandı ve yaklaşık olarak dört yıl sürdü. Uluslar bu mücadeleyi bir iç mesele gibi görüp izlemeye aldı. Ancak Müslümanlık kodunun arketipsel düşüncesi alt eşikte bir başka kırılma anı daha yaşattı. Bosna bir sınırdı. İnsan uygarlığı bu sınırın geçilmesine izin verdi. Bosna'dan sonra bu kültürel doğum yıkım sürecinde hedef Suriye, Filistin ve Kudüs olacaktı (Torun, 2019, s. 437).

Avrupa Müslümanlığının kırılma noktası Bosna'ydı. O sınav sona erdi. Ortadoğu'nun değişme ve kırılma yeri Gazze'dir. Gazze de sınavını derin sessizlik ve yok oluş kültürü ile vermiştir. Ancak Gazze'nin sessizliği yine Mahmut Derviş'in çizdiği şiirsel dünyada söylenemeyenlerin işaret edildiği dile dönüşür.

"Gazze, silahlarıyla, yıkıcı ruhu ile kaynaklarıyla böbürlenmez, Acı etini takdim eder, hür iradesiyle çalışır, kanını döker. / Gazze belagat ve süslü laf bilmez, Gazze'nin gırtlığı yok... Teninin gözenekleri konuşuyor damarla, kanla ve ateşlerle. O düşman ondan ölümünü isteyecek kadar nefret eder, ama bir de ölüm kadar ondan korkar" (Derviş, 2009, s. 120).

Burada yine acının dünyanın gözü önünde bir seyirlik oyuna dönüşmesi ve sessizce yükselişi görülmektedir. 7 Ekim 2023 sonrası Gazze'den yayılan yıkım görüntüleri, geleneksel medyanın sınırlarını aşarak sosyal medya aracılığıyla kolektif zihinde yeni bir "estetik alan" inşa etmiştir. Bu süreçte harabeler, dramatik can kayıpları ve sistematik açlık imgeleri, Wittgenstein'in "gösterilen" ile "söylenen" arasındaki ayrımına uygun olarak, dille tarif edilemeyen mutlak bir trajedinin sessiz göstergeleri haline gelmiştir. Gazze'den yayılan görsel tanıklıklar, Susan Sontag'ın *Başkalarının Acısına Bakmak* başlıklı eserinde kuramsallaştırdığı etik sorumluluk çerçevesini genişleterek, pasif bir izleme eyleminin ötesinde küresel bir vicdan ve dayanışma estetiği inşa etmektedir. Susan Sontag'a göre, *"işlenen büyük suçları, ve zalimlikleri belgeleyen fotoğraflara bakmak, izleyici üzerinde kaçınılmaz bir ahlaki yükümlülük yaratır"* (Sontag, 2004, s. 95). Ancak bu yükümlülük sadece bakmakla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda bu görüntülerin temsil ettiği hakikati özümseme ve üzerinde derinlemesine düşünme sorumluluğunu da beraberinde getirmelidir. Bu bağlamda, Gazze'den gelen sessiz imgeler sadece birer trajedi kaydı değil, izleyiciyi bu etik yükümlülükle yüzleşmeye davet eden ve bakma eylemini politik bir tanıklığa dönüştüren araçlardır. Bu noktada Judith Butler'in *Kırılgan*

Hayatlar başlıklı eserinde ötekinin acısını kamusal alanda görünür kılarak kolektif bir siyasi özneleşme süreci başlatır. Judith Butler'ın düşüncesinde kamusal yasın belirli biçimleri üzerine konulan yasaklar, aslında kamusal alanın sınırlarını çizen temel mekanizmalardır. Kamuoyunun algısı; belirli imgelerin medyada sansürlenmesi, bazı isimlerin anılmaması ve belirli kayıpların 'yas tutulabilir' kategorisinden çıkarılması yoluyla inşa edilir. Dolayısıyla şiddet, gerçekliğinden kopararak sunulduğu ölçüde, egemen iktidarın belirlediği bir kamu düzeni yaratılmış olur (Butler, 2005). Gazze halkının yaşadığı kayıpların sessiz birer sayıya indirgenmesine karşı çıkan bu perspektif, yas tutmanın politik bir direniş ve görünürlük mücadelesi olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Gazze'den yayılan bu sessiz imgeler sadece birer "veri" değil; resmi söylemlerin sustuğu noktada küresel kamuoyunu harekete geçiren, etik bir talep barındıran ve hafıza çalışmalarında (memory studies) "ikincil tanıklık" olarak adlandırılan yeni bir direniş gramerinin yapı taşlarıdır

Sonuç

Savaşın yıkıcılığı ve yok ediciliği üzerine söylenecek sözlerin eksikliği asla tamamlanamaz. 7 Ekim 2024 sonrasında yaşananlar bu eksikliğin tüm dünyadaki yankılarıdır. *Sessizliğin Gramerinde Filistin ve Mahmud Derviş'in Sessiz Bekleyişi* adlı çalışmada, temel amaç Gazze şehrinin yıkımla beraber dünyanın vicdanında bıraktığı izleri Filistinli şair Mahmud Derviş'in şiirlerinden ve düşüncesinden yararlanılarak anlatmaktır. Bu yıkım, yirminci yüzyılın başından bu yana devam eden Gazze-Filistin ve abluka sorunlarının sonuncusunu yani işgali ve toplu sürgünleri metaforize eden derin bir sessizlik ve teslimiyet kodlaması ile yapılmıştır. Bu çalışmada, Alman felsefeci Ludwig Wittgenstein'in *Sessizliğin Grameri* olarak kabul edilen düşüncesinden etkilenecek Filistin ve Kudüs'ün mücadelesi incelenmektedir. Ayrıca Filistin, kadim dünyadan bugüne kadar varlığı ile tüm dinlerin sembollerini temsil etmektedir. Onun yok oluşu tüm bu sembollerin kaybı demektir. Gazze direnişi dünyanın gözleri önünde devam ederken, Ona ilham veren Şairler ve insan hakları savunucuları da harekete geçmiştir. Mahmud Derviş'in yıllar içerisinde kaleme aldığı Filistin'e ve sürgünlere dair yazdığı şiirler yeniden hayata dönmüştür. İnternet ve diğer mecralarda sürekli yayınlar ve görüntülerle insanlık mücadelesi yeniden başlamıştır. Bu döngü sırasında Avrupa'da pek çok ülkenin de bu mücadeleye ses verdiği görülmüştür. Bu etkinin özellikle Gazze halkının onurlu duruşu, savaş sırasında çekilen dramatik fotoğraf ve görüntüler, dünyaya yeniden uygarlığın onurunu anımsatmıştır. Çalışma kuramsal olarak Wittgenstein tarafından yaratılan düşüncede dilin ifade edemediği şeyler üzerine yarattığı sessizliği anlatmaktır. Mahmud Derviş de Gazze üzerinde yazdığı tüm eserlerinde kelimelerin ne kadar yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Şiirlerinde kullandığı semboller kendisinden önce gelen tüm şairlerin sözleri ile bağlantılıdır. Şair bu anlatısıyla vatan, bağımsızlık, göç gibi kavramları bir bekleyişin içine gömer ve hüznü bir direniş başlatır. Mahmud Derviş'in şiirlerinde söz, acının karşısında geriye çekilir ve Gazze'nin yıkımında olduğu gibi sessiz duruşlar varoluşun acısını yaşatır. Böylelikle savaş bir anlatıya dönüşür. Savaşın

gramerinde *yüklem* yoktur. Tanıklık yüklemsizdir. Çünkü cinayet kitabında fail kimse olmak istemez. Aynı anda kurban da olmak istemez. Böylesine kanlı bir anlatının okuyucusu ise bütün dünyadır. Bu noktada savaşın anlatısı, Wittgenstein'in 'üzerine konuşulamayan konusunda susmalı' ilkesinin eyleme dökülmüş halidir; burada sessizlik, dilin sınırlarının bittiği yerde hakikatin kendisini gösterme biçimi olarak işlev görür. Dünya bu teslim oluştta bir saldırı beklerken Gazze saldırmamış ve büyük çapta terör olaylarına sebebiyet vermemiştir. Sözgelimi Afganistan'da oluşan Taliban benzeri bir hareket Gazze'nin sivil halkı tarafından oluşturulmamıştır. Derviş'in şiirlerinde yaşanan boşluklar bu savaşın karşısında acının söylenemediği yerlerde ortaya çıkmıştır. Direniş her zaman sözler bitince başlar. Söz sessizliktir ve direniş sessizce başlar. Çalışmanın diğer yöntemsel bakış açısı da Göstergebilimsel açıdan Gazze'de kullanılan temsillerdir. Sessizliğin bir geriye çekilme değil, direnişin temsili olması. İnsanların başka ülkelerin kapılarında yalvarmak yerine susarak ölmeleri, çocukların oyuncakları ile gömülmesi. Bu görüntüler boyun eğmenin değil sessiz bir varoluşun temsilleridir. Mahmud Derviş'in Filistin hareketinde çığlık geometrisi yaptığı görülmektedir. Örneğin kullandığı gölgeli imgelerle, ölümle yaşam arasında kalan eski bir dille yazılarını, şiirlerini yazmıştır. Evlerin ve sokakların kaybolmasına neden olan bir soykırım, yalnız Gazze'nin değil insanlığın da sessizliğidir. Bu noktada görünmeyen bir dil olarak Gazze'nin Sessiz Bekleyişi. Wittgenstein üzerinden şekillenip ekonomi politik kodlamaların literatürüne girecektir.

Kaynaklar

- Aydınlık Gazetesi. (2024, 7 Nisan). *Filistinli imamdan 30 saniyelik ders*. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/filistinli-imamdan-30-saniyelik-ders>
- Butler, J. (2005). *Kırılgan hayat: Yasın ve şiddetin gücü* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 2004'te yayımlanmıştır.)
- Cevizci, A. (2005). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.
- Çakır, Y. (Çev.). (1983). Yaralı Filistin'in ozanı Mahmut Derviş [Le Monde gazetesi röportajı]. *Varlık*, (909), 18–19.
- Derviş, M. (2009). *Gazze için sessizlik* (H. Özkan, Çev.). Özgür Yayınları. (Orijinal metin 1973'e tarihlenir.)
- Derviş, M. (2015). *Mural* (M. H. Suçin, Çev.). Kırmızı Yayınları. (Orijinal eser 2000'de yayımlanmıştır.)
- Godard, J.-L. (Yönetmen). (2004). *Müziğimiz* (*Notre musique*) [Film]. <https://www.sinemalar.com/film/6665/muzigimiz>
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının acısına bakmak* (O. Akinhay, Çev.). Agora Kitaplığı. (Orijinal eser 2003'te yayımlanmıştır.)
- Soykan, Ö. N. (2002). Wittgenstein felsefesi: Temel kavram ve sorunlar. *Cogito*, (33), 40–46.

Şahin, O. (n.d.). *Ludwig Wittgenstein felsefesine basit terimler ile kısa bir giriş*. *Demir Kapı*, 46–52. https://www.academia.edu/121750661/Ludwig_Wittgenstein_Felsefesine_K%C4%B1sa_Bir_G

Torun, H. (2019). Jean Luc Godard'ın “Müziğimiz” filmi ve bir tanık olarak Saraybosna. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(26), 426–439.

Wittgenstein, L. (1999). *Yan değiniler* (O. Aruoba, Çev.). Altıkırkbeş Yayınları. (Orijinal eser *Vermischte Bemerkungen* adıyla 1977'de yayımlanmıştır.)

Wittgenstein, L. (2006). *Felsefi soruşturmalar* (D. Kanıt, Çev.). Totem Yayıncılık. (Orijinal eser 1953'te yayımlanmıştır.)

Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus logico-philosophicus* (O. Aruoba, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 1921'de yayımlanmıştır.)